

**På hvilken måte kan politiet bidra til å endre
ungdommens holdning til rus?**

En teoretisk oppgave

av

Kristina Undheim Skisland

BACHELOROPPGAVE

Politihøgskolen avd. Oslo

2012

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
2	Metode.....	5
2.1	Forforståelse	5
2.2	Litteraturstudie.....	5
3	Politiets kriminalitetsforebyggende arbeid.....	8
3.1	Personorientert kriminalitetsforebygging	8
3.2	Lokalorientert politiarbeid	9
4	Holdninger.....	10
4.1	Holdningsbegrepet.....	10
4.2	Hva påvirker holdninger?	11
4.3	Forholdet mellom holdninger og handlinger	11
4.4	Holdningsendring	12
5	Ungdom og rus	13
6	Ungdomsklubb	15
7	Diskusjon.....	16
7.1	Politiets tilstedeværelse – positivt eller negativt?.....	16
7.2	Tillit som grunnleggende forutsetning for holdningsendring.....	18
8	Avslutning	22
	Litteraturliste	24

1 Innledning

Misbruk av rusmidler utgjør et stort samfunnsproblem, og er en ubestridt medvirkende faktor i svært mange kriminelle handlinger (St.meld. nr. 42 (2004-2005), 2005).

Som det fremgår i *regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2006- 2008*, er et av de viktigste målene å forebygge alle typer rusmiddelmisbruk, med særlig fokus på forebyggende arbeid blant barn og ungdom (Arbeids- og sosialdepartementet, 2005).

I denne oppgaven vil jeg se på hvordan politiet kan legge til rette for forebygging av rusmiddelmisbruk blant ungdom som ferdes i ungdomsklubber. Hensikten er å lære mer om hvordan politiet kan bidra til å påvirke og endre ungdommens holdninger mot bruk av rusmidler. Kunnskap om holdningsendring antas å kunne redusere uønsket atferd (Raaheim & Svartdal, 2009). Derfor mener jeg det er viktig å rette oppmerksomhet mot dette feltet da forskning viser at ungdommens holdninger til illegale rusmidler har utviklet seg i en mer liberal retning.

Problemstillingen jeg vil se nærmere på i denne oppgaven er:

”På hvilken måte kan politiet bidra til å endre ungdommens holdning til rus?”

Temaet er aktuelt og interessant. Jeg hadde praksisåret mitt ved Follo politidistrikt. Fokus på forebyggende arbeid i ungdomsmiljøene, og da spesielt opp mot rusproblematikken, var et prioritert satsningsfelt. Arbeidet mot dette var i hovedsak å være ute å snakke med ungdommen og oppsøke steder hvor ungdommen oppholder seg, fortrinnsvis ungdomsklubber.

Gjennom å være til stede og snakke med ungdommen, opplevde jeg at jeg fikk god kontakt med både de som hadde vært i kontakt med politiet før og de som aldri hadde vært det. Noen av ungdommene hadde vært med i et rusmiljø tidligere, og noen av disse visste vi var i risikosonen. Flere fortalte at de kom stadig tilbake til ungdomsklubben fordi miljøet var bra og fordi de var fornøyde med lederne. Dette gjorde inntrykk. Jeg tenkte på hvilken betydning det kan ha for flere ungdommer med et rusfritt samlingssted i helgene. Et sted som rekrutterer

ungdom fra ulike miljøer under oppsyn av voksne. Jeg ble nysgjerrig på hvilken måte politiet kan bidra til å drive rusforebyggende arbeid for disse ungdommene.

Grunnen til at jeg valgte denne problemstillingen er fordi det er et relevant og utfordrende tema. Jeg tror at det å drive holdningsskapende arbeid er avgjørende for å redusere bruken av narkotika. Oppgaven vil se på hvilke muligheter politiet har med denne virksomheten i ungdomsklubber, da dette er en arenaen der politiet har muligheter til å drive rusforebyggende arbeid.

Hvordan politiet kan forebygge rusmidler blant ungdom er et vidt og omfattende felt. Med rusmidler, rus og narkotika menes det i denne oppgaven av illegal form. Politiets kriminalitetsforebyggende arbeid består av flere former. Oppgaven vil fokusere på personorientert kriminalitetsforebyggende arbeid og lokalorientert politiarbeid, da disse har mest relevans i forhold til problemstillingen. Jeg skal fokusere på politiets oppsøkende arbeid i ungdomsklubber, og velger å begrense meg til ungdom i alderen 13 – 18 år. Jeg vil se nærmere på muligheter og utfordringer politiet har med dette samarbeidet.

På grunn av oppgavens omfang velger jeg å se bort fra politiets innsats i skolen. Jeg vil heller ikke ta opp viktigheten av foreldresamarbeid. Forebyggende tiltak mot enkeltungdom, eksempelvis bekymringssamtalen og oppfølgingssamtale, eller konkrete tiltak som ungdomskontrakter, hvor blant annet regelmessige urinprøver kan erstatte straff i aktuelle saker, vil heller ikke bli tatt for seg her.

For å kunne vite noe om hvordan politiet kan gå frem for å styrke ungdommens holdning mot rus, vil jeg se på hva som legges i begrepet ”holdning”. Det som er interessant er hva som påvirker ungdommens holdninger, relasjonen mellom holdning og handling, og spørsmålet om holdningsendring. Jeg velger å se bort fra hvordan holdninger dannes i barndommen, da dette er av mindre relevans for problemstillingen.

2 Metode

Hvilken metode man anvender er avhengig av hva man ønsker å finne ut. Metode er ”en fremgangsmåte for å frembringe kunnskap eller etterprøve påstander som fremsettes med krav om å være sanne, gyldige eller holdbare” (Dalland, 2007, s.81). Jeg vil i denne oppgaven gjøre en litteraturstudie for å belyse min problemstilling. Gjennom dette vil jeg prøve å formidle kunnskap om hvordan politiet kan bidra til å endre ungdommens holdning til rus.

2.1 Forforståelse

Kleven (Kleven, 2002, s. 43) skriver at ”forforståelsen er det grunnlaget jeg som leser har for å forstå en tekst”. Jeg vil være bevisst på at mine personlige holdninger og syn på rus vil kunne påvirke valg av litteratur og tolkning av tekster, samt farge oppgavens diskusjon og perspektiver. Ønsket mitt er å få frem at politiets forebyggende arbeid har effekt. Det kan føre til at jeg vurderer de ulike kildenes relevans og gjør utvalg av kilder annerledes enn andre, med ulike perspektiv og holdninger, ville ha gjort. Jeg kan også ha utelatt litteratur som kunne vært viktig for utfallet av problemstillingen. Med bruk av flere ulike typer kilder kunne jeg ha styrket oppgavens validitet. Dette til tross for at jeg ut fra litteraturen har gjort det beste jeg kunne for å se bredt på problemstillingen og søke flere svar.

2.2 Litteraturstudie

Første vil jeg redegjøre for hva slags litteraturen jeg søkte etter, og hvordan jeg gikk frem i dette søket. Videre vil jeg begrunne og vurdere valgene mine.

Det meste av litteraturen som her er brukt er fra pensumbøker. Jeg har fått gode tips fra både lærere, ansatte på biblioteket på politihøgskolen, samt litteratursøk på Bibsys. Ved de innledende søkene på Bibsys brukte jeg nøkkelord som ”ungdom og rus“, ”holdninger“, ”holdningsendring“, ”forebyggende“, ”fritidsklubber”. Videre ble disse ordene kombinert i ulike former. På bakgrunn av dette kom jeg frem til følgende litteratur: *Modell for forebygging av kriminalitet* en artikkel av Gundhus m.fl. (2008), *Deltakelse i ungdomsorganisasjoner og bruk av rusmidler* av Pedersen (2008) som er publisert i ”Tidsskrift for ungdomsforskning”, artikkelen *Strategier i det rusforebyggende arbeid* av Schancke (2005). Nevnte litteratur er vurdert til relevant for oppgaven.

Kildene jeg har benyttet meg av er i stor grad rettet mot politiets forebyggende arbeid. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i pensumboken *I forkant* av Myhre Lie (2011). Boken tar for seg flere sider av politiets kriminalitetsforebyggende arbeid, noe som er relevant for oppgaven min. Jeg har også brukt boken *Politiets forebyggende arbeid: begrensninger og muligheter* av Balchen (1998). Denne boken fant jeg gjennom litteratursøk på Bibsys. I tillegg har jeg søkt på offentlige handlingsplaner og dokumenter som legger føringene for politiet kriminalitetsforebyggende arbeid.

For å finne litteratur om holdninger, har jeg brukt bøker fra sosialpsykologien. På bakgrunn av litteraturtips valgt jeg å ta utgangspunkt i bøkene *Sosialpsykologi* av Raaheim (2002), *Psykologi: en introduksjon* og *Psykologi i praksis* av Svartdal (2011), og *Innføring i psykologi* av Håkonsen (2009). De er sentrale forfattere innenfor sosialpsykologien, som tar for seg teorier og problemstillinger som står sentralt innenfor området, og som egner seg godt til å belyse problemstillingen i denne oppgaven.

Jeg har brukt bøker fra kriminologi for å finne litteratur om ungdom og rus. På bakgrunn av litteraturtips valgte jeg ”Bittersøt” av Willy Pedersen (2006). Han er en av landets fremste forskere på spørsmål knyttet til ungdom og rusmidler.

Jeg har vært kritisk til søk på internett. Først søkte jeg på regjeringen.no for å finne offentlige dokumenter som legger føringene for politiet kriminalitetsforebyggende arbeid. I tillegg anser jeg sidene til NOVA som pålitelige, og har derfor valgt en rapport av Vestel og Hydle (2009) kalt *Fritidsklubb – kvalifisering og rusforebygging*. I denne rapporten vektlegges rusforebyggende arbeid ved klubbene, noe som er relevant for oppgaven. Ved søk på internett har jeg vært bevisst med å bruke nyere litteratur, samt litteratur fra anerkjente sider med kvalitet på innholdet.

Statistikk fra ssb.no, sirus.no, nova.no er presentert i oppgaven. Disse undersøkelsene retter seg mot ungdom i alderen 15 – 20 år. Det vil si jeg mister resultater fra aldersgruppene 13 og 14 år. Dette gir utfordringer som må tas hensyn til i drøftningen og bruken av dette materiale. På tross av dette har jeg valgt å ta dette med da det sier noe om hvordan narkotikakriminaliteten blant ungdom har utviklet seg de siste årene. Når man snakker om tendenser og utvikling i statistikken vil forholdet mellom den faktiske kriminaliteten, mørketall og den registrerte kriminaliteten være av stor betydning. Det er viktig å være klar over at statistikken viser den registrerte kriminaliteten. Mørketall er de lovbruddene som aldri

blir oppdaget, eller som oppdages uten å bli registrert anmeldt hos politiet (Statistisk sentralbyrå [SSP], 2009, s. 269). Innenfor kriminalitetsstatistikken vil det alltid være mørketall blant annet fordi straffbare forhold av ulike grunner ikke blir anmeldt, eller ikke oppdages. Politiets prioritering og innsats kan også være en medvirkende faktor. Det er derfor vanskelig å si noe om årsaken til økningen av, og de siste års nedgang i registrert narkotikakriminalitet (SSB, 2009).

En svakhet med oppgaven er at det er vanskelig å måle holdningsendring. Det foreligger en bred forskningsinnsats som har prøvd å avdekke mange ulike sider ved holdningsproblematikken, men resultatene har vært sprikende. Videre er forskningen knyttet til ungdomsklubber som forebyggingsarena relativt begrenset. Mangelfull og sprikende forskning på området vil være en utfordring i forhold til å besvare oppgavens problemstilling. En styrke ved oppgaven er at litteratur er av forskjellige forfattere som bekrefter hverandre. Denne enigheten tenker jeg styrker påliteligheten til litteraturen.

3 Politiets kriminalitetsforebyggende arbeid

Politiets kriminalitetsforebyggende arbeid styres av politiske, juridiske og faglige føringer fra både Justisdepartementet, Politidirektoratet og riksadvokaten. Offentlige dokumenter, som politiloven, politiinstruksen og stortingsmeldinger er med på å påvirke politiets kriminalitetsforebyggende arbeid.

Det følger av politiloven § 1 (1995) at politiet skal ”gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig”. Videre er politiet pålagt ut fra Politilovens § 2 – 6, å samarbeide med andre etater for å hindre utvikling av kriminalitet.

Forebyggende politiarbeid kan forstås som et bredt spekter av ulikt arbeid. ”Forebygging” er et vidt begrep som brukes og defineres på ulike måter avhengig av hvilken sammenheng det settes inn i. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Myhre Lie (2011) sin forklaring av begrepet. Hun skriver at forebygging vil si å være i forkant og forhindre at noe negativt skjer, men det kan også innebære tiltak som settes i verk etter at en skade har skjedd og når problemene har blitt synlige (Myhre Lie, 2011). Politiets forebyggende arbeid handler også om å forebygge kriminalitet, som ofte forbindes med forebygging av uorden, sosial atferd og utrygghet. Det vil si at politiet oppgaver er å forebygge lovbrudd, samt atferd som kan assosieres med lovbrudd. Politiets kriminalitetsforebyggende arbeid handler om å snu en skjevutvikling og unngå lovbrudd, samt forsøke å tilrettelegge for tilhørighet til det lovlydige samfunn. Dette klarer ikke politiet alene, og er avhengig av samarbeide med andre aktører (Myhre Lie, 2011).

3.1 Personorientert kriminalitetsforebygging

Personorientert kriminalitetsforebygging handler om å påvirke de bakenforliggende årsaker til at et individ begår lovbrudd. Politiet arbeider med symptomene, mens andre etater arbeider med de dypereleggende årsaker til kriminalitet. Gjennom å avdekke og analysere ungdomsmiljøer som begår eller har stor risiko for å begå lovbrudd, kan politiet få en oversikt over miljøet og identifisere ungdommen som står i fare for å utvikle eller har utviklet

problematferd knyttet til kriminalitet. Dette kan skje gjennom politiets oppsøkende arbeid i ungdomsmiljøer, samt kontaktetablering og relasjonsbygging med ungdom i risikosoner (Myhre Lie, 2011). Ut fra den samlede informasjonen kan politi og kommune i fellesskap analysere barne- og ungdomsmiljøene, og sette inn tiltak (Justis- og politidepartementet 2005: 11-12). Politiet skal primært bidra med informasjon som kan danne grunnlag for andre aktørers videre oppfølging (St.meld. nr. 42 (2004-2005), 2005).

Det er flere aktører politiet er avhengig av å samarbeide med for å forebygge barne- og ungdomskriminalitet. Blant annet er foreldrene, barnevernet, skolen og ungdomsklubber svært aktuelle da de har mye å gjøre med ungdommen til daglig. Etablering av SLT – ordninger (Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak) er et eksempel på en modell som er ment å tilrettelegge for et godt lokalt samarbeid mellom politi, kommune og andre lokale aktører. Oppgaven her vil ikke gå videre inn på SLT – ordningen. Samarbeidet rundt enkeltpersoner reguleres av rettslige rammer, blant annet taushetsplikten. Det er flere lover, forskrifter og instruksjoner som gir bestemmelser for både politiets og andre aktørers taushetsplikt. Dette er en utfordring som setter begrensninger rundt samarbeidet.

3.2 Lokalorientert politiarbeid

I tråd med regjeringen strategiplan skal norsk politi være lokalt forankret (Regjeringens strategiplan, 2009). Myhre Lie (2011, s. 183) forklarer at ”lokalorientert politiarbeid handler om å skape trygghet og forebygge kriminalitet gjennom å styrke samarbeidet mellom politi og publikum”. Det er flere kjennetegn som kan trekkes frem ved det lokalorienterte politiarbeid. For det første er politiet forankret i lokalmiljøet. For det andre er publikum definert som politiets viktigste samarbeidspartner, og derfor skal de involveres i det forebyggende arbeidet. Videre skal lokalkunnskapen ligge til grunn for en kunnskapsbasert forebyggende tilnærming. Det siste er at politiet skal arbeide for publikums opplevde trygghet (Myhre Lie 2011).

En viktig del av politiets oppsøkende virksomhet i lokalsamfunnet er politiets tilstedeværelse og kontakt med publikum. For politiet er det av stor betydning å skape relasjons- og tillitsbygging til publikum, derved er det viktig at politiet tar kontakt også når det ikke har skjedd noe spesielt på forhånd. Den uformelle kontakten med politiet gir mulighet til å vise flere sider av politirollen. Det kan også bidra til en økt trygghet blant publikum (Myhre Lie, 2009).

4 Holdninger

Holdning er et komplekst begrep, som forklarer hvorfor vi forholder oss til noe på bestemte måter. I sosialpsykologien finnes det en rekke definisjoner på begrepet holdning. Jeg har valgt å se på hvordan Raaheim (2002) og Svartdal (2011) tilnærmer seg begrepet.

4.1 Holdningsbegrepet

Ifølge Raaheim (2002, s. 80) er holdninger ”et begrep som blir brukt til å beskrive noe vi i utgangspunktet ikke kan observere, men som vi slutter oss til på bakgrunn av det et individ foretar seg”. En persons holdninger lar seg ikke beskrive direkte, men kommer til uttrykk gjennom personens verbale ytringer og gjennom det han eller hun gjør. På bakgrunn av hvordan personer reagerer i forskjellige situasjoner, trekker vi slutninger om vedkommendes holdninger (Raaheim, 2002).

I sosialpsykologien skilles det mellom to tilnærminger til hvordan begrepet holdning skal defineres. På den ene siden har vi en *trekomponentmodell*, som er den vanligste måten å forstå holdninger på i sosialpsykologien, og på den andre siden en *endimensjonal tilnærming*. Svartdal (2011) beskriver en holdning som en persons innstilling overfor noe, som f. eks innstillinger vedkommende har ovenfor personer, objekter og situasjoner. Med ”innstilling” mener han en kombinasjon av tre separerte reaksjoner på en bestemt hendelse, som betegnes trekomponentmodellen. De tre komponentene er: en *kognitiv komponent*, en *affektiv komponent* og en *atferdsmessig komponent*. Den kognitive komponent innebærer det vi mener og tenker om et emne, den affektive komponent er hva slags følelser vi har, og den atferdsmessige komponent er hvordan vi oppfører oss og handler i situasjoner (Svartdal, 2011). Gjennom det personen tenker, sier, føler, eller gjør, vurderer vedkommende hendelsen, fenomenet eller objektet på bestemte måter.

Det er ikke alltid overensstemmelse mellom den måten mennesker tenker, føler og handler på. Noen ganger oppfører vi oss på tvers av det vi vet og lar følelsene ta overhånd. Andre ganger handler vi i strid med våre egne følelser og styres mer av rasjonelle overveininger. Det kan være flere årsaker til slike uoverensstemmelser, som for eksempel at vi ikke ønsker å skille oss ut, redsel for å bli utestengt fra gruppen, eller at vi unngår den sosiale fordømmelsen vi

ellers ville blitt utsatt for. Dette har medført at forskere betviler hensikten med å operere med en trekomponentmodell. I stedet har forskere kommet frem til en tilnærming som blir betegnet som endimensjonal, fordi de mener det er kun en handlingskomponent (den affektive komponenten) som styrer holdningene våre (Raaheim, 2002).

4.2 Hva påvirker holdninger?

Holdningene våre er ikke konstante, de endres over tid og gjennom påvirkning fra for eksempel gruppen vi deltar i. Enkelte grupper er mer betydningsfulle enn andre, og de holdningene som blir holdt av medlemmene i slike grupper vil i stor grad virke inn og bestemme våre holdninger (Raaheim, 2002). Den viktigste perioden for holdningsdannelse er barndom og ungdom. I barndommen påvirkes holdningene gjennom oppdragelse fra familie og barnehage/skole. Det er denne fasen av livet som er av avgjørende betydning for vår holdning til oss selv. I ungdomstiden vil andre kilder som venner, skole, massemedia og rollemodeller øve innflytelse. Alt sammen er kilder til påvirkning, og nye holdninger dannes og holdningene vi har kan styrkes eller svekkes (Håkonsen, 2009).

En annen måte å påvirke holdninger på er gjennom *klassisk betinging*, som er en velkjent læringsform som den russiske fysiologen Pavlov stod bak. Det vil si at et objekt (betinget stimulus) forbindes med noe positivt eller negativt (ubetinget stimulus) (Svardal, 2011). Bestemte kognitive og atferdsmessige prosesser vil på tilsvarende måte ha betydning for hvilke holdninger som etableres. Det vanligste er at holdninger læres og etableres gjennom et samspill av kognitive, affektive og atferdsmessige prosesser, men likevel vil bestemte holdninger kunne etableres nærmest utelukkende på basis av en av dem (Raaheim, 2002).

4.3 Forholdet mellom holdninger og handlinger

Er det slik at mennesker oppfører seg og handler i samsvar med holdningene sine? Ifølge Håkonsen (2009) viser flere studier at det ikke er noe entydig forhold mellom en persons holdninger og atferd. Det er særlig to forhold som forklarer at holdninger og atferd ikke alltid er i samsvar. For det første er det alltid flere årsaker til handling. En person kan ha en holdning til noe, men det betyr ikke at han vil oppføre seg i samsvar med denne holdningen.

For det andre vil det alltid være noen spesielle forhold som vil ha stor innflytelse i situasjonen vi befinner oss i. Ofte vil situasjonen påvirke atferden vår i stor grad. Selv om vi har klare holdninger til noe, vil situasjonen ofte gjøre at vi ikke oppfører oss i samsvar med holdningene våre (Håkonsen, 2009). ”Jo sterkere det sosiale presset er for at vi skal handle på bestemte måter, desto mindre vil individuelle holdninger forklare atferd” (Håkonsen, 2009, s. 207). Altså vil holdning ofte være en konsekvens av handling, og ikke noe som bestemmer handling (Teigen, 2012).

4.4 Holdningsendring

Det er flere ulike teorier om holdningsendring, som handler om hvorfor og hvordan vi endrer holdning. Jeg skal i det følgende se nærmere på to av klassikerne på feltet.

Haider (sitert av Raaheim, 2002, s. 102) framhever i sin *balanseteori*, at holdninger alltid er rettet mot noe, og har en positiv eller negativ verdi for balanse mellom ulike holdninger. Det vil alltid være en bevegelse i retning av balanse mellom ulike holdninger. Dersom det ikke er balanse, vil personen oppleve det som ubehagelig. Det kan resultere i at en eller flere holdninger endres.

Leon Festingers (sitert av Raaheim, 2002, s. 104) har forklart holdningsendring ut fra en teori om *kognitiv dissonans*. Kognitiv dissonans foreligger i de tilfeller der en persons holdninger ikke samsvarer med faktisk atferd. Det oppstår en konflikt mellom to eller flere kognitive element (en persons tanker eller oppfatninger av seg selv, sine omgivelser eller handlinger), som resulterer i en ubehagelig aktiveringstilstand - en dissonanstilstand. For eksempel vet en rusmisbruker at rus medfører helseskader, men likevel ruser han seg. Siden atferden er utført og derfor ikke kan endres, må personen prøve å redusere denne dissonansen på en annen måte, slik at en likevektstilstand, *konsonans*, skal etableres. På den måten kan holdningen endres. For å redusere dissonans endrer personen holdningen til det bedre. Det er ulike måter å forholde seg til spenningen på, og det varierer fra person til person. En fremgangsmåte vil være å prøve å unngå informasjon eller situasjoner som kan være til skade og øke opplevelse av dissonans. En annen fremgangsmåte for å fjerne ubehaget er for eksempel å si til seg selv ”rusen får meg til å slappe av” eller minimalisere faren ved at en søker tryggheten i det å snakke med andre som er rusavhengige. Ergo kan dissonansen reduseres ved å endre holdningen i retning av å samsvare med handling (Svartdal, 2011).

5 Ungdom og rus

Narkotika er et betydelig samfunnsproblem og statistikker fra ungdomsundersøkelsen til Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) presenterer statistikk fra 1990 – 2008, som viser hvor mange i aldersgruppen 15 – 20 år som oppgir at de har brukt ulike stoffer (Bryhni, A. et al. 2008). Tallene viser at narkotikakriminaliteten har den mest markante økningen fra midten av 1990- tallet frem til 2000- tallet, og er dermed den lovbruddsgruppen som har hatt kraftigst vekst. Etter mange år med stigende antall anmeldelser ble det en nedgang i narkotikakriminaliteten for første gang i 2002. De etterfølgende årene har omfanget variert og gått noe tilbake. En mulig forklaring på endringer i ungdommens bruk av rusmidler kan være svingninger i ulike ungdomskulturer som innvirker på ungdoms forhold til rusmidler (Vedøy, T. F. & Skretting A., 2009). I enkelte ungdomsmiljøer har også holdninger til illegale rusmidler utviklet seg i en mer liberal retning, og terskelen for eksperimentering med ulike stoffer har dermed blitt lavere for ungdom (Fauske, H. og Øia, T., 2003).

Videre viser statistikken at ungdom i alderen 15 til 20 år rapporterer at cannabis (hasjisj eller marihuana) er det illegale rusmiddelet som er mest utbredt blant ungdom. Ved siden av cannabis var amfetamin det stoffet flest ungdom oppga å ha brukt noen gang (Vedøy, T. F. & Skretting A., 2009). Fauske og Øia (2003) skriver at de fleste unge som prøver ut eller bruker cannabis, amfetamin eller andre narkotiske stoffer, utvikler ikke et varig misbruk. Imidlertid viser ulike undersøkelser at sperren mot å prøve andre stoffer er da mindre (Fauske, H. og Øia, T., 2003). Flere studier tyder på at rusmidlene introduseres i en bestemt rekkefølge. Willy Pedersen (1998) underbygger dette med at det er en sammenheng mellom tidlig røykestart og alkoholdebut, og utprøving av cannabis og andre illegale rusmidler. Han skriver at cannabisbruk vokser ut av bruken av legale rusmidler, men cannabis er også et trinn på veien mot bruk av de andre illegale rusmidler. I tillegg har det en betydning at jo tidligere enkelte av dem debuterer, dess høyere er risikoen for forbruk senere i livet (Pedersen, 1998).

I dagens samfunn er rusmidler lett tilgjengelig, og sjansen er derfor større for å bli tilbudt narkotiske stoffer. Årsaker som ligger til grunn for at noen ungdommer velger å prøve rusmidler er flere. Spenning, nysgjerrighet, atferdsproblemer, gruppepress, familieproblemer, identitetssøking eller problemer med å mestre skolen er noen av grunnene. Disse vil ikke bli sett nærmere på i denne oppgaven.

Et dilemma er at et høyt antall av ungdom rapporterer at cannabis er sidestilt med sigarettøyking og alkohol. Mange ungdommer ufarliggjør cannabis, og mener at risikoen for skadevirkning er mindre enn alkohol. Nyere forskning viser at langvarig bruk av cannabis kan ha alvorlige følger. Det kan blant annet føre til hukommelsestap, redusert motoriske ferdigheter og svekket reaksjonsevne (Storvoll et al., 2010).

6 Ungdomsklubb

Ungdomsklubb er en virksomhet som har til formål å gi ungdom, mellom 13 og 18 år, et sted hvor de kan tilbringe fritid sammen med jevnaldrende. Mange av dagens ungdomsklubber er kommunalt drevet, og hvilke ressurser kommunale klubber har å rutte med styres av de kommunale budsjettene. Samtidig er det hver enkelt kommune som selv definerer ressursinnsatsen. Klubbene skal ledes av en kompetent leder, men mye av ansvaret for drift og arrangementer faller på ungdommene selv (Fritidsklubb, 2012). Vestel og Hydle (2009) mener at ungdomsklubben skal være ungdomsturt og ungdomsdefinert.

Det som ofte kjennetegner ungdomsklubbene er at det er et frivillig tilbud til alle ungdommer, der målet er å skape et sosialt fellesskap fritt for rus. Klubben skal legge til rette for samarbeid med eksterne instanser, blant annet politiet, og skal jobbe for rusforebyggende tiltak og holdninger blant unge (Vestel og Hydle, 2009). På ungdomsklubbene finner man ungdom som tar avstand fra rus, og ungdom som er i risikogruppe når det gjelder bruk av rusmidler.

7 Diskusjon

Diskusjonsdelen vil ta nærmere for seg betydningen av politiets oppsøkende arbeid på ungdomsklubber. Forutsetninger til holdningsendring vil bli diskutert, og det vil bli sett nærmere på hvilken måte politiet kan bidra til å påvirke og endre ungdommens holdninger til rus.

7.1 Politiets tilstedeværelse – positivt eller negativt?

I *regjeringens strategi for forebyggende* (2009) blir det tatt opp viktige strategier og tiltak som kan bidra til å styrke det lokalorienterte politiarbeidet og politiets samarbeid med andre aktører, som faller inn under rammene for personorienterte kriminalitetsforebyggende arbeid. Her blir kunnskap tatt opp som grunnlaget for å utvikle velegnede strategier for et effektivt politi som imøtekommer ungdommens behov. Kunnskap er viktig for å videreutvikle et godt samarbeid mellom politi og ungdomsklubben (Regjeringen strategi for forebygging, 2009, s.50).

Gjennom å være tilstede på ungdomsklubbene, og snakke med ungdommen, kan politiet tilegne seg informasjon om lokal kriminalitet, om enkeltpersoner, grupper og nettverk. I tillegg kan politiet få bedre kjennskap til ungdommens forventninger til politiets arbeid. For å få til dette er politiet avhengig av en god relasjon og tillit til ungdommen (Myhre Lie, 2009). Ifølge Balchen (1998) kan politiets tilstedeværelse påvirke miljøet rundt seg på en annen måte enn bare det rent politimessige. Det kan også bidra til å opprettholde den uformelle sosiale kontrollen i et område, som videre kan hjelpe til med å holde fast på sosial orden i samfunnet (Myhre Lie, 2009).

Det er imidlertid noen dilemmaer som kan oppstå med politiets oppsøkende virksomhet. På den ene siden kan det føre til en økende formell kontroll. Dette kan skape en spiral av hjelpeløshet ved at desto flere konflikter politiet overtar, desto mindre ansvar tar lokalmiljøet (Myhre Lie, 2009). Dette kan medføre at ungdomsklubbliderne og foreldre tenker at de ikke trenger å ta ansvar fordi politiet opprettholder den sosiale ordenen. Myhre Lie (2011) skriver at ”lokalorientert politiarbeid bygger på antagelsen om at det er den uformelle sosiale kontrollen og ikke den formelle som opprettholder sosial orden i et lokalsamfunn” (Myhre

Lie, 2011, s. 194). Det er derfor viktig at ungdomsklubben bruker sine egne ressurser for å forebygge ruskriminalitet.

På den annen side kan politiets sterke tilstedeværelse føre til at klubber lett blir assosiert med ”tysting” og kontroll, noe som vil være negativt for klubbenes evne til også å bli verdsatt av ungdom som befinner seg i risikogruppen (Vestel og Hyde, 2009). En fare med dette er at ungdommen velger å la være å gå på ungdomsklubben, og trekker tilbake til mer risikobefengte miljøer med tanke på rus.

Til tross for at økt formell kontroll kan føre til at klubben blir for assosiert med politiet, er det viktig med et effektivt samarbeid mellom politi og ungdomsledere. I evalueringsrapporten *Modell for forebygging av kriminalitet* (2008) viser forskningsresultat at et godt tverrfaglig samarbeid er en forutsetning for god kriminalitetsforebygging (Gundhus, Egge, Strype & Myhrer, 2008). ”Samarbeidet gjør at politi og ungdomsklubb utveksler informasjon og bekymring for å komme i forkant av en eventuell problemutvikling” (Myhre Lie, 2009, s. 94).

Hvordan kan politiet og ungdomsklubbledere få til et effektivt samarbeid? For det første er det viktig å få avklart rollene til aktørene i et slikt samarbeid. Balchen (1998) påpeker at i politiets oppsøkende arbeid, hvor formålet er å forebygge bruken av rusmidler, kan det være viktig at politiet setter grenser og ikke går inn i en langvarig ”hjelperolle” (Balchen, 1998). Det betyr ikke at politiet skal avstå fra å komme i kontakt med ungdommen eller sørge for å formidle hjelp til de som trenger det, men derimot at politiet må vite å trekke seg ut på riktige tidspunkt. Som tidligere nevnt, arbeider politiet med symptomene, mens andre etater jobber med dypereliggende årsaker.

For det andre bør politiet og ungdomsklubblederne diskutere hva enn ønsker å få ut av dette samarbeidet - komme til enighet om et felles mål. En tredje mulighet er å involvere ungdommen i planleggingen og gjennomføringen av ulike tiltak (Balchen, 1998).

I mange tilfeller har det vist seg å være vanskelig å etablere et effektivt samarbeid. Dette skyldes ofte at det er problematisk å bli enige om hvordan taushetsplikten skal håndteres (Balchen, 1998). Ofte er ikke problemet at man ikke kjenner til hvilke type opplysninger som er taushetsbelagt, men derimot hvilke unntak som gjelder fra taushetsplikten. Det er viktig å være oppmerksomme på dette, fordi erfaring har vist at manglende adgang til opplysninger av andre lett blir oppfattet som manglende vilje (Gundhus m.fl., 2008). Balchen (1998) påpeker

at en avgjørende forutsetning for godt samarbeid er å ha kunnskap om hvilke lover og regler som gjelder for de enkelte etaters taushetsplikt, og avklaring av hvordan en skal forholde seg til taushetsreglene i et tverretattlig samarbeid (Balchen, P. K., 1998). I tillegg til å kjenne til hverandres ansvar, oppgaver og roller, vil dette gi et bedre grunnlag for å se muligheter i samarbeidet innenfor gitte rammer (Myhre Lie 2011).

7.2 Tillit som grunnleggende forutsetning for holdningsendring

Det finnes flere tiltak som har til hensikt å drive holdningsskapende arbeid. Det er ingen tvil om at det er vanskelig å finne en løsning på hvordan politiet kan bidra til å endre ungdommens holdning til rus. Det er derimot mulig å skissere noen gjennomførbare strategier.

Politiet skal satse på forebyggende tiltak for å hindre at unge debuterer tidlig og glir inn i rusmiddelmisbruk og miljøer preget av slikt misbruk (St.meld. nr. 31 (2006-2007), 2007). Det anbefales at forebyggende arbeid starter allerede på barneskolen og intensiveres ved overgangen mellom barne- og ungdomsskolealder. Fokus på illegale rusmidler anbefales for aldersgruppen 13 – 14 år. Dette med bakgrunn i at det ofte er i denne alderen at ungdommen er mest sårbar og utsatte. Hauge (2001, s. 87) påpeker at det er i denne perioden ungdommen skal løse overgangen fra barn til voksen, og de begynner å danne sin identitet. Denne ungdomsperioden vil være av avgjørende betydning for hvor problematisk de unge vil oppleve ungdomstiden.

I teoridelen kommer det frem at vi ikke alltid handler i samsvar med våre holdninger. Det er flere forhold som kan ha betydning for hvorfor ungdom velger å ruse seg. Eksempelvis kan ungdom som søker fellesskap i et rusmiljø føle et sosialt press som har innflytelse på personens holdning. Jo sterkere dette presset er, dess mindre vil holdningene styre ungdommens atferd. Ungdommen kan ha holdninger som er i mot bruk av narkotika, men hvis ungdommen er i en gjeng hvor majoriteten har en positiv holdning til å ruse seg, vil dette kunne påvirke personen som videre vil ha en innflytelse på hans atferd. Som det fremgår av Haiders balanseteori vil ungdommen her oppleve det som ubehagelig da hans holdning ikke er i balanse med kameratenes holdninger. En slik situasjon vil etter teorien streve etter en balanse i forholdet. Balansen vil oppnås enten ved at ungdommen endrer sin holdning eller at

kameratene gjør det, eller ved at de gjensidig prøver å overbevise hverandre om å endre holdning. Slik kan ubalansen vare ganske lenge. Det er heller ikke slik at en opplevelse av ubalanse nødvendigvis fører til holdningsendring. Håkonsen (2009) påpeker en viktig ting da han sier at, man kan ikke si mye om en persons holdninger ut fra personens atferd i enkeltsituasjoner, ”det er alltid flere årsaker til handling” (Håkonsen, 2009, s. 207). For at politiet skal kunne forstå en persons handling må de derfor lete etter flere faktorer, og vurdere hvordan dette påvirker ungdommen i denne spesielle situasjonen.

I et forebyggingsperspektiv kan frivillige organisasjoner, som ungdomsklubber, være av stor betydning både for enkeltindividet og samfunnet som helhet. Hvordan kan man vite at ungdomsklubb vil nå ut til risikoutsatte ungdom? I teoridelen kommer det frem at ungdom i risikogruppen som bryter med rusmiljøet og trekker inn i et rusfritt miljø på en ungdomsklubb, sannsynligvis vil møte ungdommer som har en negativ holdning til rus. Som det fremgår av Haiders balanseteori kan ungdommen oppleve at balansen opprettes. Undersøkelser viser at ungdom som går i ungdomsklubb ikke har et høyt forbruk av rusmidler, men derimot fremkommer det at forbruket av cannabis ser ut til å øke når ungdommen sluttet i ungdomsklubben (Pedersen, 2008). Dette viser også viktigheten med gode støttespillere rundt for å klare å opprettholde balansen. Ungdomsklubb kan spille en viktig rolle som et tilfluktssted for ungdom i en vanskelig situasjon, når tillit mellom den unge og personalet fungerer, samt at ungdommen treffer venner som er bra for han. Et godt samarbeid mellom ungdomsklubbledere og politiet kan også være av betydning. Sammen kan de være viktige voksenpersoner for ungdommen. Gjennom involvering i ungdomsklubb vil politiet komme i kontakt med ungdommen og opparbeide relasjon og tillit med ungdommen, selv om politiet ikke skal ha en behandlende rolle overfor ungdommen, kan den gode relasjonen være med på å korrigere risikoatferd hos ungdommen. Det kan hindre at ungdommen begynner med narkotika, samt fange opp og følge utviklingen til unge med spesielle problemer (Myhre Lie, 2011). Forskning viser også at det har fungert godt når faste politikontakter oppsøker klubbene jevnlig (Vestel og Hydle, 2009).

For at holdningsendring skal skje, må strategien som er mest hensiktsmessig sees i lys av trekomponentmodellen. Hvor mye en bestemt holdning og atferd er et resultat av grundige vurderinger av ulike sider ved bestemte fenomener (kognitiv komponent), eller hvor mye holdningen er basert på følelser (affektiv komponent) må tas i betraktning. I noen tilfeller hvor innslaget av den kognitive komponenten er høy, samtidig som innslaget av den affektive

komponenten er lav, kan saklig informasjon være det mest effektive for å få til en holdningsendring. Da er trolig en mulighet fra politiet sin side å informere ungdommen om risikofaktorer og hvilke konsekvenser rusmiddelbruk kan medføre. Hvordan kvalitetssikre at informasjonskampanjer skal nå ut til hver enkelt ungdom? Aarø og Rise (1996) mener at ”folk må utsettes for store mengder av ny erfaring og informasjon om objektet som er konsistent med den ønskede holdningen. Disse erfaringene bør dekke hele spekteret av evaluerende responser (kognitive, affektive og atferdsmessige) og gjentas med jevne mellomrom” (Aarø og Rise, 1996, s. 60). De påpeker også viktigheten med at dette budskapet formidles i forskjellige ”innpakninger” slik at målgruppen ikke mister interessen for budskapet (Aarø og Rise, 1996).

Hvilke muligheter har politiet til å påvirke ungdommens holdning i henhold til teorien om kognitiv dissonans? Ifølge teorien bør politiet først prøve å endre en persons handling med et minimum av ytre press. Raaheim (2002) forklarer dette med at kognitiv dissonans forutsetter valgmuligheter og personlig frihet. Dersom handlingen er et resultat av egne valg, vil personen føle seg personlig ansvarlig og dermed føle et behov for å rettferdiggjøre seg selv. Det kan resultere i at personens holdning endres i retning atferd. Blir en person som liker å røyke hasjissj tvunget til å si at han ikke liker det, så vil ikke dette føre til noen kognitiv dissonans. Et slikt sterkt ytre press vil medføre i at det ikke vil skje en holdningsendring (Raaheim, 2002). Myhre Lie påpeker at ”relasjonen mellom ungdom i risikozonen og politiet handler om at politiet er tydelige grensesettere, men samtidig tilgjengelige og viser at de bryr seg om ungdommen” (Myhre Lie, 2009 s.114). Gjennom å bygge opp relasjoner over tid vil politiet kanskje ha bygd opp et samarbeid med ungdommen som er bygget på tillit. På den måten kan politiet bli viktige voksne for disse ungdommene i en periode der mange ofte opplever å være isolert fra voksenverden. Gjennom å informere ungdommen om hvilke virkninger og konsekvenser narkotika kan føre til, samt motivere ungdommen til å sette tydelige grenser, kan ungdommen være fri til selv å ta ansvar og snu en negativ utvikling. Kanskje kan det bidra til en holdningsendring?

Man kan og stille seg spørsmålet om politiet vil kunne påvirke holdninger gjennom klassisk betingning? Når det gjelder tiltak for å skape følelsesengasjement, og gjennom dette en ønsket atferdsendring, kan bruk av skremselspropaganda være et alternativ. Mye tyder på at dette vil skape en negativ holdning til rus, i alle fall på kort sikt (Schancke 2005). Dette kan brukes

aktivt, og et alternativ kan være å arrangere temakveld om rus på ungdomsklubben med politiet som foredragsholdere. Politiet kan da praktisere skremselspropaganda gjennom bruk av bilder, film og formidling av saklig informasjon om hvilke konsekvenser og skadevirkninger narkotika kan føre til. For og lykkes er det viktig å nå inn til ungdommen. En mulighet kan være å engasjere ungdommen med rollespill og øvelse, samt å legge til rette for gruppesamtale, dialog og spørsmålsstillinger. Ideelt sett kan dette bidra til å påvirke ungdommens holdning til rus. Effekten av slike tiltak har vist seg å øke bevissthet og refleksjon over egen atferd med påfølgende mindre problematferd. Dette er dokumentert av Thomas Nordhal (Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen & Rørnes, 2006)

8 Avslutning

Det er mye som tyder på at holdninger er ikke noe som forandres på en enkel måte. Holdninger er noe som man har med oss over tid, og det kreves ofte arbeid over lengre perioder for å endre en persons holdninger. Det er derfor viktig å starte tidlig med å jobbe forebyggende, slik at man er i forkant og kan forhindre at ungdommen begynner med narkotika.

I politiets kriminalitetsforebyggende arbeid kan holdningsendring være en mulighet for å forebygge bruk av narkotika. Forskning viser at holdningsendring kan redusere uønsket atferd. Utfordringen i denne oppgaven har vært å finne løsninger på hvordan dette best mulig kan la seg gjøre. Gjennom bruk av flere ulike teorier har jeg prøvd å skissere noen gjennomførbare strategier til holdningsendring, og diskutert ulike måter politiet kan bidra med dette når dem oppsøker ungdomsklubber.

Det jeg har kommet frem til er at tillit og kunnskap er en grunnleggende forutsetning for at holdningsendring skal skje. For at politiet skal kunne oppnå dette er det sentralt at de oppsøker klubben jevnlig. Gjennom å være til stede og ha dialog med ungdommen, kan politiet opparbeide relasjon og tillit til ungdommen. På den ene siden kan tillit gjøre det lettere for ungdommen å åpne seg overfor politiet. På den annen side vil tillit for politiet bety muligheter til påvirkning og innflytelse. Myhre Lie (2011, s. 114) påpeker at ”gjennom å forklare, motivere og sette tydelige grenser vil politiet kunne få ungdommen til å ta ansvar og snu en negativ utvikling” (Myhre Lie, 2011, s. 114). Kunnskap er viktig for å utvikle velegnede strategier for et effektivt politi som imøtekommer ungdommens behov. I tillegg er det viktig for å videreutvikle et godt samarbeid mellom politi og ungdomsklubbledere.

I løpet av arbeidet med oppgaven har jeg sett flere områder som kan være utfordrende med politiets kriminalitetsforebyggende arbeid. For det første kan politiets tilstedeværelse i ungdomsklubber føre til at klubben blir assosiert for sterkt med kontroll, som videre kan resultere i at ungdommen trekker seg bort fra ungdomsklubben. For det andre kan det føre til en økt formell kontroll som kan resultere i at lokalsamfunnet og ungdomskubbledere velger å ta mindre ansvar fordi de tenker at politiet gjør det. Det er ikke politiets ansvar å gå inn i en langvarig ”hjelperolle”. Det er viktig at politiet er tydelig på sin rolle er ikke å behandle, eller hjelpe med sosialfaglige tiltak, men derimot å identifisere ungdommen henviser til rette

hjelpeinstanser (Myhre Lie, 2011). Etter å ha arbeidet med denne problemstillingen ser jeg at en meget viktig oppgave for politiet er å ha fokus på kriminalitetsforebyggende arbeid. Ungdommen er fremtiden.

Litteraturliste

Aarø, L.E. og Riise, J. (1996). *Den menneskelige faktor: Kan ulykker forebygges gjennom holdningspåvirkning?* Skadeforebyggende forum, rapport 5-1996

Balchen, P. C. (1998). *Politiets forebyggende arbeid: begrensninger og muligheter*. Nesbru: Vett & Viten AS.

Bryhni, A., Bretteville-Jensen, A. L., Bye, E.K., Hauge, R., Nordlund, S., Lauritzen, H. C. & Skretting, A. (red). (2009). *Rusmidler i Norge 2008 (SIRUS-rapport 20. utgave)*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (4. utg.). Oslo: Gyldendal.

Fauske, H. & Øia, T. (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt

Fritidsklubb (2012, 10. februar). I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <http://snl.no/fritidsklubb>

Gundhus, H.,I., Egge, M., Strype, J. & Myhrer T.-G. (2008). *Modell for forebygging av kriminalitet*. Oslo: Politihøgskolen

Hauge, R. (2001). *Kriminalitetens årsaker: Utsnitt av kriminologiens historie* (2.utg.) Oslo: Universitetsforlaget AS.

Håkonsen, K. M. (2009). *Innføring i psykologi* (4.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Side:

Hjardemaal, F., Tveit, K., & Kleven, T. A. (2002). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode, en hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. I Hjardemaal, F (Red.), *Vitenskapsteori* (s. 28–60) Oslo: Unipub

Myhre Lie, E. (2011). *I forkant, kriminalitetsforebyggende arbeid*. Oslo: Gyldendal

Nordal, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T.M.B. & Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen: rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet Utdanningsdirektoratet.

Pedersen, W. (2006). *Bittersøtt. Ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pedersen, W. (2008). Deltakelse i ungdomsorganisasjoner og bruk av rusmidler. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 8 (1): 49-65. Hentet fra <http://www.ungdomsforskning.no/>

Politi-loven (1995). *Lov om politiet* av 4. august 1995 nr. 53.

Raaheim, A. (2002). *Sosialpsykologi*. Berge: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Raaheim, A. & Svardal, F. (2009). Sosialpsykologi. I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <http://snl.no/sosialpsykologi>

Regjeringen (2005). *Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2006-2008*. Oslo: Arbeids- og sosialdepartementet

Schancke, V. A. (2005). *Strategier i det rusforebyggende arbeidet*. I: forebygging.no. Hentet fra: <http://www.forebygging.no/en/Metode/Forebygging--hva-og-hvordan/Forebygging---fra-forskning-til-praksis/Strategier-i-det-rusforebyggende-arbeidet/>

Statistisk sentralbyrå (2008): *Kriminalstatistikk 2005*, NOS D 403

St.meld. nr. 42 (2004-2005). (2005). *Politiets rolle og oppgave*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

St.meld. nr. 31 (2006-2007). (2007). *Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Svartdal, F. (Red.). (2011). *Psykologi: En introduksjon*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal.

Svartdal, F. (2011). *Psykologi i praksis*. Oslo: Gyldendal.

Teigen K. H. (2012) Holdning. I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <http://snl.no/holdning>

Vedøy, T. F., & Amundsen, E. J. (2008). *Ungdom og rusmidler: resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008*. SIRUS – Rapport nr.5/2009, Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Vestel, V. og Hydle, I. (2009). *Fritidsklubb – kvalifisering og rusforebygging?* NOVA-rapport 15/09. URL: http://www.nova.no/asset/3867/1/3867_1.pdf .

Selvvalgt pensum:

Balchen, P. C. (1998). *Politiets forebyggende arbeid: begrensninger og muligheter*. Nesbru: Vett & Viten AS.

Side: 38-55 + 75-95 + 94-101 + 102-131 + 132-146 + 169-196 + 228-236 = 122 sider

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (4. utg.). Oslo: Gyldendal.

Gundhus, H.,I., Egge, M., Strype, J. & Myhrer T.-G. (2008). *Modell for forebygging av kriminalitet*. Oslo: Politihøgskolen

Side: 149 – 177 = 28 sider

Håkonsen, K. M. (2009). *Innføring i psykologi* (4.utg). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Side: 201 – 217 = 16 sider

Hjardemaal, F., Tveit, K., & Kleven, T. A. (2002). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode, en hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. I Hjardemaal, F (Red.), *Vitenskapsteori* (s. 28-60)

Oslo: Unipub

Side: 28-60= 32 sider

Raaheim, A. (2002). *Sosialpsykologi*. Berge: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

s. 79 – 126 = 47 sider

Svartdal, F. (Red.). (2011). *Psykologi: En introduksjon*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal.

s. 319 – 322= 3 sider

Svartdal, F. (2011). *Psykologi i praksis*. Oslo: Gyldendal.

Side: 319 – 322 = 3 sider

Vestel, V. og Hydle, I. (2009). *Fritidsklubb – kvalifisering og rusforebygging?* NOVA-rapport 15/09. URL: http://www.nova.no/asset/3867/1/3867_1.pdf .

Side: 3-39+58-124+174-186+201-250= 163 sider